

Lärarhandledning

till

Skolväskan för

Uppsala län

Några tips till dig som lärare

Skolväskan är en resväska som innehåller naturtrogna kopior av arkivhandlingar rörande Uppsala län under 1800-talet. Sju teman behandlas: Brott och straff, Husförhör, Liv och död, Livet på Forsmarks bruk, Resor och fritid, Sjukvård och Skola. Till varje tema finns det frågor/arbetsuppgifter att göra och i lärarhandledningen finns det förslag på hur man kan arbeta med väskan.

Här visas delar av väskans innehåll under en visning. Kombinera gärna lån av Skolväskan med ett studiebesök!

Lärarhandledningen har funnits med ett tag men är i huvudsak fortfarande aktuell. När det till exempel gäller litteratur har det naturligtvis tillkommit titlar.

Innan ni börjar arbeta med materialet i väskan är det bra om du som lärare tittar igenom innehållet. Dela gärna upp allt som tillhör varje ämne i en hög för sig. Då är det lättare att få en överblick. Det finns färgmarkeringar på baksidan av alla handlingar som gör att man lättare ser vad som tillhör ämnet i fråga. Dela upp eleverna i grupper och låt dem använda frågekorten för att leta upp olika handlingar och besvara frågorna. Frågorna är enkelt skrivna med tanke på yngre elever, men det går bra att ställa egna frågor till materialet i väskan. Det går även bra att använda sig av några utvalda handlingar inom ett ämne. Tänk på att det finns renskrifter/nycklar till vissa svårlästa texter.

Några av målen är att eleverna genom att arbeta med kopior av arkivhandlingar lär sig en del om hur det var att leva i Uppsala län för ungefär 100 år sedan. Förhoppningsvis blir eleverna intresserade av att ta reda på mer om de olika ämnena och gör jämförelser med hur vi lever i dag. Arkivmaterialet i väskan bidrar till förståelse för att varje tids människor måste bedömas utifrån sin samtids villkor och värderingar.

Idén med skolväskan kommer från landsarkivet i Östersund och Föreningsarkivet i Jämtland.

Från dem har vi fått detta brev som en lärare som använt skolväskan har skrivit.

Till dig som är lärare och skall arbeta med Arkivens forskningsresor

Jag heter Lena Medin och är lärare på Storvikensskolan i Brunflo. I samarbetsprojektet *Skola-Arkiv* har jag varit med om att arbeta fram den väska som du nu ska använda tillsammans med dina elever. Det har varit spännande och lärorikt att tillgängliggöra delar av den guldgruva som historiskt källmaterial kan erbjuda oss inom skolvärlden.

Under våren 1997 arbetade jag och mina dåvarande femmor med en "försöksväska" som jag och arkivarierna ställt samman. Mina femmor forskade själva med hjälp av källmaterialet i väskan. Det gick över förväntan. - Det här var mycket roligare än jag trodde!, var en typisk kommentar. Våra elevarbeten utvärderades senare under våren. Efter en del förbättringar och kompletteringar av materialet har vi nu färdigställt sex väskor som länets skolor erbjuds att låna. Vår förhoppning är naturligtvis att det sedan blir du och dina elever som kan hjälpa oss att fortsätta utveckla väskornas innehåll.

I arbetet med väskorna har vi utgått från LPO:94:s intentioner om hur skolan ska inrikta sitt arbete samt specifikt vad som sägs om historieämnet. LPO:s intentioner samt de hittills vunna erfarenheterna kan jag sammanfatta enligt följande.

- * Intresset för historia ökar när man utgår från närmiljön och får möjlighet att möta människor som funnits "på riktigt".
- * Lokalhistoria blir demokratisk historia om människor från alla samhällsklasser.
- * Eleverna stimuleras att reflektera och ställa frågor eftersom de ej finns några färdiga svar.
- * Arbetet med historiskt källmaterial erbjuder ett problem- och processororienterat arbetssätt. Eleverna upplever att de själva erövrar ett område.
- * Läraren förmedlar ej direkt ämneskunskap till eleverna, utan vägleder deras arbete genom att peka på relevanta källor.
- * Lokalhistoria underlättar arbetet med att utveckla ett historiskt tänkande hos eleverna i perspektivet *då - nu - sedan*.
- * Här finns goda möjligheter för lärarlag att integrera ämnen som historia, samhällskunskap, svenska och bild. Begränsa inte arbetet med väskan inom historieämnets ramar, det finns nämligen underlag till skrivande inom skilda områden. Inte minst inspirationskällor till arbete med novellskrivande, språkets utveckling och samhällets sociala förändringar såsom normer, värderingar och livsvillkor.

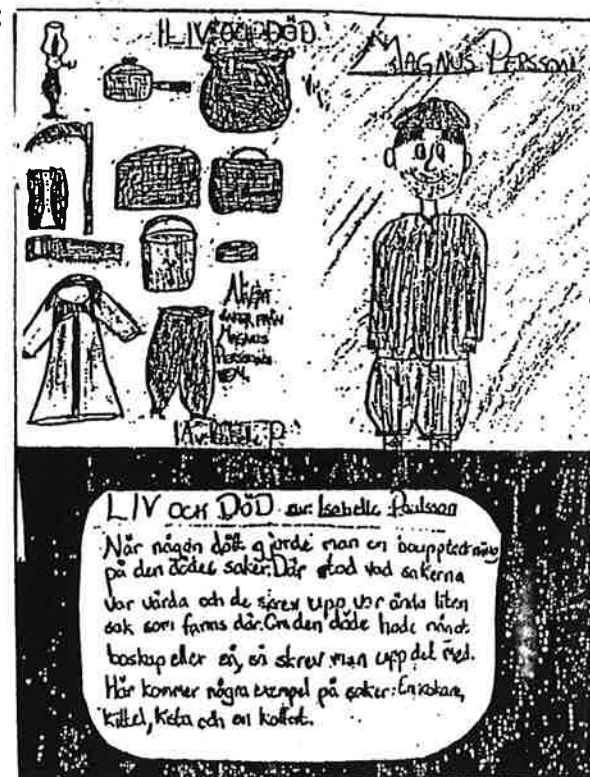
Nu vet jag att ett arbete med historiska källor som grund, ger stort utrymme för reflexioner och frågor hos eleverna. Här finns inga självklara svar, ingen färdigskriven text, utan fragment liksom puzzelbitar som söker sig samman. Då krävs tanke och reflektion, historia blir en aktiv process.

Den här väskan hoppas vi blir en inspirationskälla och kanske ett första möte med historiska källor för eleven såväl som läraren. Förhoppningen är också att forskningsarbetet ska så ett frö så tidigt som möjligt, så att elevernas intresse för historia väcks. Källmaterialet i väskorna är lokalt endast i den bemärkelsen att det rör människor och händelser i länet i stort. Arbetet med väskan hoppas vi leder till forskning kring er egen skolas hembygd samt skapar intresse för barn och vuxna att söka sig tillbaka i sina egna släktled. Möjligheten att ta del av vårt kulturarv stärker säkert känslan för hembygden.

Använd väskan som du vill. Vår ambition har varit att utforma dess innehåll så flexibelt som möjligt så att det passar alla lärare och elever.

Till sist vill jag presentera några elevarbeten:

Isabella arbetade mycket intresserat med en *bouppteckning* efter hemmansägare Magnus Persson. Hon tog god tid på sig och det resulterade bl a i den här fina bilden och texten. Hon kom att ställa många frågor om gamla bruksföremåls användning, om yrken, bostäder och levnadsförhållanden.

Skolan blev också ett mycket populärt forskningsområde. Några elever skrev små noveller, härligt kryddade med fantasi och fakta, om hur det var att vara elev på 1850-talet

Jag hoppas på ett spännande arbete för dig och dina elever. **LYCKA TILL!**

Östersund i augusti 1997
Lena Medin Storvikens skola i Brunflo

Väskans innehåll

Arbetsmaterial

Två bläckpennor
Griffeltavla
Kortlåda med arbetsuppgifter
Fotografier
Lärrarhandledning

Litteratur

Vem är jag? Släktforskning för barn av Sassa Buregren (Stockholm 1997)

Forskningsmaterial

Väskan innehåller sju stycken mappar - en för varje tema.
I mappen finns kopior av dokument på lösblad. De inbunda volymerna ligger löst i väskan.

Brott och straff

Fångrolla 1888, Fångvårdsanstalten i Uppsala
Bidrag till Sveriges officiella statistik 1888
Ordningsregler för cellfånge 1885

Husförhör

Husförhörslängd för Börje församling 1856-1860
Doct. Mårt. Luthers Lille Cateches med förklaring af Doct. Ol. Swebilius. Tryckt 1867.

Livet på Forsmarks bruk

Födelse- och dopbok 1819 från Börstils församling
Husförhörslängder 1847-1851 och 1856-1860 samt död- och begravningsböcker 1847 och 1881 från Forsmarks församling
Bouppteckningar 1813 och 1882 från Frösåkers häradsrätt
Distriktsläkarens ämbetsberättelse 1870 samt journal och avräkningsbok 1854 från Forsmarks bruk
Karta över Forsmarks bruks fiskevatten 1871

Liv och död

Bouppteckningar 1879, 1880 och 1882, Närdinghundra häradsrätt
Barnmorskedagbok 1881-1894, Provinsiällkaren i Östhammar
Födelse- och dopbok 1883-1894, Faringe församling
Lysnings- och vigselbok 1883-1884, Faringe församling
Död- och begravningsbok 1883-1885, Faringe församling

Resor och fritid

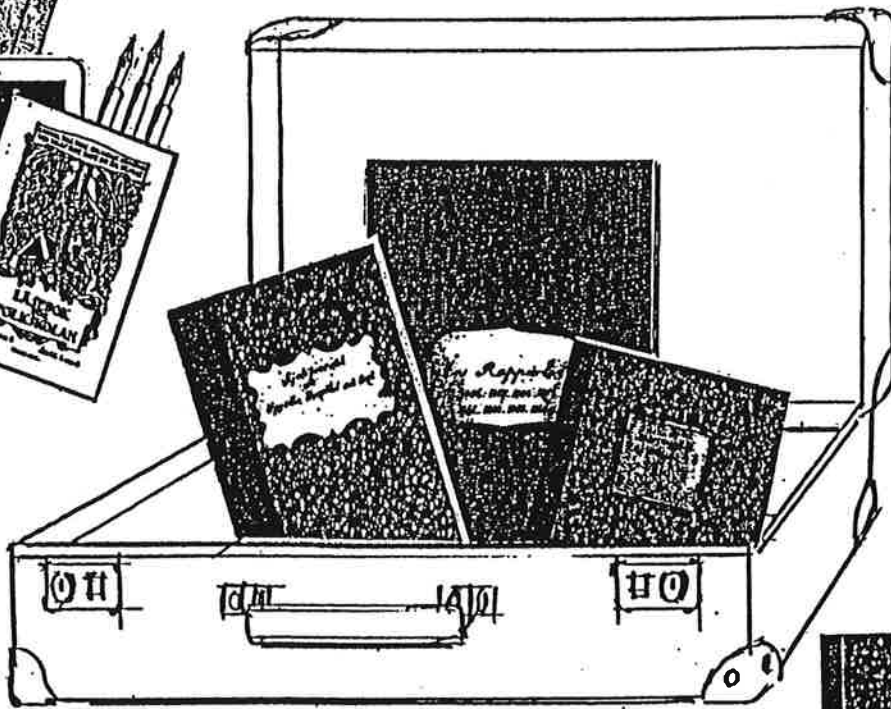
Inrikes pass 1869 och 1882, Uppsala läns landskansli
Gästgiveridagböcker 1857, Uppsala läns landskansli
Flyttningsslängd 1888, Vaksala församling
Protokoll 1902, Upsala Simsällskap
Temperaturlista 1901, Upsala Simsällskap
Tidningsartikel 1901, Upsala Simsällskap
Protokoll och medlemslistor 1917, Tierps idrottsklubb
Karta över Uppsala 1909, Byggnadsnämnden
Uppteckning av gästgivargård (Vägväsen), ämnesordnade bildarkivet (Nordiska muséet)

En väska fylld med historia

Pennor

Temakort

Kopior av originalhandlingar

Karta

Sjukvård

Gustaf Frödings sjukjournal 1898,
Uppsala Hospital och Asyl (Ulleråkers
sjukhus)

Årsrapport 1857-1866, Uppsala
Hospital och Asyl (Ulleråkers
sjukhus)

Sjukhusjournal från bröstkliniken
1898, Akademiska sjukhuset

Kurshusjournal 1872, Akademiska
sjukhuset

Handlingar ang hälso- och sjukvård,
Uppsala landskansli

Skola

Skolrådsprotokoll 1842, 1872, 1877
1878, Bälunge församling

Dagkataloger Åkerlänna skola 1862
1892, B. Halls deposition

Betygsformulär

Beskrivning av väskans innehåll

Dokument

Väskans kärna är ett stort antal kopierade dokument som har hämtats från landsarkivet i Uppsala och Uppsala stadsarkiv. I väskan finns allt ifrån fångrullor och sjukjournaler till skolbetyg. Det gemensamma för dokumenten är att de alla behandlar Uppsala län under 1800-talet. Vi har ansträngt oss för att kopiorna skall vara så verklighetstroga som möjligt. En del handlingar har vi bundit in så att de skall likna originalen så mycket som möjligt medan andra är kopierade på lösblad och placerade i temamapparna. En fiskekarta som vi tagit med har vi låtit plasta in och placerat i ett skyddande fodral.

Temasidor

Väskans innehåll är uppbyggt kring sju teman som vart och ett fått en egen temasida. Sidan är illustrerad med ett fotografi samt en kort introducerande text i ämnet. På temasidan finns också angivet vilka av väskans dokument som är kopplade till temat ifråga. Det finns även angivet andra källor som eleverna kan använda sig av i sina efterforskningar. Några nyckelord till temat i fråga har också angivits. Dessa kan de använda då de t ex slår i uppslagsverk.

Forskarlåda

Lådan innehåller drygt XX kort med förslag på forskningsuppgifter. Korten är uppdelade i samma sju teman som det övriga materialet. Uppgifterna är tänkta att fungera som en "startmotor" för forskningsarbetet. Några elever kanske vill arbeta helt fritt och formulera egna frågor medan andra säkert vill ha svar på konkreta arbetsuppgifter.

Nycklar

I lärarmappen finns också renskrifter av några mer svårlästa dokument. Vår tanke är att läraren kan ha dessa till hands om eleverna kör fast vid inläsningen av dokumenten. Vi tycker dock att det är viktigt att man först provar att läsa. Det har ofta visat sig att elever läser äldre handstilar mycket bra efter en stunds träning.

Foton

I väskan finns två fotografier hämtade från skolmiljöer. Tanken med dessa är att väcka inspiration till novellskrivande, bildskapande osv. På varje tema finns dessutom ett foto som illustrerar temat. Dessa kan säkert också inspirera till skrivande m.m.

Pennor

Det kan vara roligt att prova på att skriva med den typ av penna skolbarnen skrev med förr. Låt eleverna skriva en dikt, om skolan förr eller något. Om Ni inte har bläck kan Ni använda vattenfärg utrört i lite vatten. Om Ni har tid låt barnen tillverka eget papper att skriva på.

Utvärderingshäfte

Vi vore mycket tacksamma om Ni ville skriva några rader om
-hur Ni arbetat med väskan
-vad Ni anser om materialet

10
-om det är något Ni saknar i väskan

Vi skulle uppskatta om både lärare och elever kommer till tals i utvärderingshäftet. Med Era synpunkter kan vi förbättra materialet och utveckla nya forskarväskor.

Förslag till arbetssätt

Utgångspunkten är att Ni använder väskan på det sätt som fyller Era syften. Utifrån tid och intresse kan man välja att ägna den några få lektionstimmar till er hel termins projektarbete. Nedan följer ett förslag till hur man kan arbeta med materialet.

Ett förberedande arbete om 1800-talets Sverige. Läraren går t ex igenom händelser som påverkat den uppländska historien under 1800-talet.

Läraren inleder arbetet med att presentera väskans innehåll och uppläggnig.

Eleverna väljer ett tema som de vill arbeta med och får en kopia av temabladet.

Läraren inleder forskningen med att prata om vad en källa är. Eleverna förbereder arbetet i sin forskningplan.

Eleverna forskar dvs tar del av olika dokument och formulerar ny kunskap. Några använder forskarlådan medan andra gör egna frågor.

Eleverna redovisar, se exempel på olika redovisningssätt. Kanske leder arbetet till fortsatta projekt då man t ex låter eleverna göra sina egna släkträd eller lokalhistorisk forskning om den ort de bor på.

Förslag till redovisningsätt

Det finns förstås många olika möjligheter att redovisa ett arbete på. Här nedan följer några förslag:

Tidning

Gör en samtida tidning. Låt barnen skriva egna artiklar baserade på den egna forskningen.

Dramatisera

Dramatisera något som barnen forskat om. Varför inte anordna en skoldag anno 1868.

Video

Spela in ett nyhetsprogram om Uppland på 1800-talet. Filma med videokamera. Gör reportage, miljöskildringar osv.

Utställning

Gör en utställning med bilder och texter baserad på elevernas egen forskning.

Bok

Gör en egen bok om Uppland på 1800-talet. Blanda fakta med noveller och bilder.

Studiebesök

Ta med eleverna på vandring i historiska miljöer i hembygden eller besök någon av de platser som nämns i skolväskan. Besök en gammal kyrkogård och titta på gravstenar. Låt barnen dramatisera kring dessa människoöden. Hur gamla blev de? Vad kan de ha dött utav?

Litteraturlista

Denna litteraturlista är tänkt att användas som ett komplement till Skolväskan. Några böcker lämpar sig som stöd för lärarna i undervisningen medan andra böcker riktar sig till eleverna.

De flesta böckerna finns att låna på folkbiblioteken. Förutom de nedan nämnda böckerna finns det en mängd lokalhistorisk litteratur att tillgå. Kontakta t ex hembygdsföreningen där du bor och ta reda på vad de gett ut för skrifter om bygden.

Allmän introduktion

Asker, Björn: *Vägvisare till forskning i Landsarkivet i Uppsala*. Uppsala 1995

Carlsson, Ingemar: *På lögnens väg. Historiska bedrägerier och dokumentförfalskningar*. Lund 1999

Hulth, Sonja: *Barnens svenska historia*, 1-4. (Flera tryckningar.) Stockholm 1986-1997

Lokalhistorisk litteratur

Uppsala stads historia, utgiven av Uppsala stads historiekommitté (1953-).

Uppland. Årsbok för medlemmarna i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund (1940-). I årsböckerna 1953, 1965, 1978 och 1994 finns register över uppsatserna i föregående årgångar.

Brott och straff

Arnelund, Hans: *Uppsalafängelsets historia. Länscellfängelset 1862-1912*. Norrköping 1994

Ljungström, Jan G.: *Skarprättare, bödel och mästerman*. Stockholm 1996

Nilsson, Roddy: *En välbyggd maskin, en mardröm för själen. Det svenska fängelsesystemet under 1800-talet*. Lund 1999

Polisen i Uppsala 1858-1958. Red.: Teddy Brunius. Uppsala 1958

Sundin, Jan: *För Gud, staten och folket. Brott och rättskipning i Sverige 1600-1840*. Stockholm 1992

Husförhör, Liv och död

Andersson, Kent, & Anderö, Henrik: *Ordbok för släktforskare*. 2. uppl., 3. tr. Västerås 1999

Buregren, Sassa: *Vem är jag? Släktforskning för barn*. Stockholm 1997

Clemensson, Per, & Andersson, Kjell: *Hembygdsforskning! steg för steg*. 1. uppl., 3. tr. Stockholm 1999

Clemensson, Per, & Andersson, Kjell: *Släktforskning steg för steg*. 5. uppl., 2 tr. Stockholm 1999

Fataburen 1995 [I glädje och sorg]. Stockholm 1994

Lindblom, Kjell, & Thorsell, Elisabeth: *Prästens lilla kråka. Praktikfall för släktforskare*. 2. tr. Stockholm 1998

Lunsjö, Barbro: *Släktforskarens uppslagsbok. 3400 uppslagsord*. Stockholm 1996
 Åstrand, Göran: *Här vilar berömda svenskar. Uppslagsbok och guide*. Bromma 1999

Livet på Forsmark

Attman, Artur, m.fl.: *Forsmark och vallonjärnet*. Stockholm 1987
 Douhan, Bernt: *Arbete, kapital och migration. Valloninvandringen till Sverige under 1600-talet*. Uppsala 1985
 Essemyr, Mats: *Bruksarbetarnas livsmedelskonsumtion. Forsmarks bruk 1730-1880*. Uppsala 1989
 Furuhausen, Hans: *Mercurius och Vulcanus. En krönika om järnet i Sverige* (Jernkontorets bergshistoriska skriftserie, 32). Stockholm 1997
Muhrs brukskatekes. Utg. af Gust. Lindberg. 10. uppl. Filipstad 1975.
 Norrby, Jonas: *När Forsmark brann*. Stockholm 1984

Resor och fritid

Bergmark, Aron: *Ur Uppsala-idrottens historia* (Uppsala stads historia, 6:3). Uppsala 1983
 Clemensson, Per, & Andersson, Kjell: *Emigrantforska. Steg för steg*. Stockholm 1996
 Eriksson, Tommy: *Hästskjuts- och diligenstrafik. Äventyr, organisation och lag genom 650 år*. 2. uppl. Nyköping 1996
Fataburen 1978 [Resa i Sverige]. Stockholm 1978
Fataburen 1992 [Leka för livet]. Stockholm 1992
Järnvägsdata. 3. uppl. Stockholm 1999
 Lundin, Eliz: *Postvägar, postkontor och postgårdar i 1750-talets Sverige*. Stockholm 1998
 Nordin, Stefan: *Milstolpar. Stockholm, Uppsala, Södermanland. Historik. Underlag och anvisningar för upprustning och vård*. Stockholm 1998
 Söderberg, Karl: *Uppsala kommun och kulturlivet under några decennier av 1900-talet* (Uppsala stads historia, 6:4). Uppsala 1984
Uppsala simsällskap 200 år 1796-1996. En jubileumsskrift. Red.: Staffan Hasselberg & Arne Pettersson. Uppsala 1996

Sjukvård

Davidsson, Åke: *Akademiska sjukhuset 1867-1967. En bildkrönika*. Uppsala 1967
 Holmdahl, Barbro: *Människovård och människosyn. Om omvårdnad i Uppsala före år 1900* (Uppsala stads historia, 6:7). Uppsala 1988
 Holmdahl, Barbro: *Sjuksköterskans historia. Från siukwäkterska till omvårdnadsdoktor*. 2. uppl. Stockholm 1997.
 Puranen, Britt-Inger: *Tuberkulos. En sjukdoms förekomst och dess orsaker. Sverige 1750-1980*. Umeå 1984
 Österberg, Eric: *Historia om och kring Ulleråkers sjukhus. En bildkavalkad*. Uppsala 1999

Skola

- Bergström, Carin: *Skolmostrar och läsmästare. Lärare på landet före folkskolereformen 1842*. Stockholm 2000
- Dalin, Emil, m.fl.: *Barnens räknelära. Muntlig och skriftlig räkning för folkskolan enligt 1919 års undervisningsplan* (många utgåvor). Stockholm 1920-50
- Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år 1842-1992*. Huvudred.: Gunnar Richardson. Ny tr. Stockholm 1994
- Håstad, Algot: *Bälinge skolhistoria 1755-1951*. Bälinge 1956
- Läsebok för folkskolan*. (Faksimil av 1. uppl. 1868.) Efterord: Lars Furuland. Stockholm 1979
- Petersson, Inga-Lisa: *Statens läsebok*. Lund 1999
- Söderberg, Karl: *Uppsala kommuns skolor under några decennier av 1900-talet* (Uppsala stads historia, 6:1). Uppsala 1983
- Årsböcker i svensk undervisningshistoria*, utgiven av Föreningen för svensk undervisningshistoria (1921-).